

ПИТАННЯ ПРО УСКЛАДНЕННЯ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ

Формування соціальної відповідальності фахівців у вищих економічних навчальних закладах актуалізує потребу вивчення ускладнень означеного процесу. Ми виходили з наступних положень:

- Формувати викладачам соціально відповідальні відносини зі студентами заважають певні тенденції сучасного життя та прояви поведінки майбутніх фахівців з економіки.
- Гармонійність поведінки та соціального статусу студентства визначають певні риси соціальної відповідальності.
- Формування соціальної відповідальності майбутніх фахівців з економіки залежить від того, яку роль відводять викладачі означеним питанням у курсах, які вони викладають.
- З'ясування типових ускладнень, бар'єрів, які відчувають та з якими стикаються викладачі вищої економічної школи з формування соціальної відповідальності студентів дозволить удосконалити навчально-виховний процес у виші та підвищити якість фахової підготовки економістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє констатувати, що проблема відповідальності та соціальної відповідальності є предметом дослідження науковців різних галузей.

Серед останніх дисертаційних досліджень філософів заслуговують уваги праці: О.В. Коновалова, О.І. Коломака, В.О. Купцова, Ю.С. Осокіної, О.Є. Пазіної, В.М. Соколова та інших. Історіографічні аспекти дослідження соціальної відповідальності особистості у філософській думці на основі теоретичного аналізу проблеми нами розкрито у праці [1]. Внесок економістів, соціологів та інших фахівців нами відображено в статтях [3-5].

Аналіз внеску педагогів відображено в нашій статті "Соціальна відповідальність як педагогічна категорія" [2]. Особливої уваги потребують праці Н.В. Антіпіної, Г.П. Васяновича, О.Р. Кривошеєвої, Т.І. Радикової, В.І. Тернопільської, О.М. Шахової, О.А. Шушеріної та інших. Так проблема формування соціальної відповідальності у професійному самовизначенні старшокласників досліджувалася Н.В. Антіпіною (Калінінград, 2004 р.). Теоретико-методологічні аспекти морально-правової відповідальності педагога розкрив Г.П. Васянович (Київ, 1997р.), О.Р. Кривошеєва займалася проблемою формування соціальної відповідальності студентів фізкультурного ВНЗ (Омськ, 2007 р.). Питання виховання відповідальності як соціально-значущої якості у школярів-підлітків засобами навчальної діяльності було предметом дослідження І.Р. Танзілі (Іжевськ, 2007 р.). У 2003 році в Києві була захищена В.І. Тернопільською кандидатська дисертація на тему: "Формування соціальної відповідальності старшокласників у позанавчальній діяльності". О.М. Шахова формувала відповідальне відношення до навчання у студентів педагогічного коледжу в системі контролю знань (Москва, 2006 р.). О.А. Шушеріна займалася формуванням відповідальності як професійно значущої якості в студентів молодших курсів технічного університету (Красноярськ, 1999р.).

Незважаючи на певну кількість досліджень проблема відповідальності студентів вищих економічних навчальних закладів та формування соціальної відповідальності майбутніх економістів не одержала належного теоретичного обґрунтування, науковці не визначали фактори, що ускладнюють означений процес.

Мета статті пов'язана з розкриттям типових ускладнень процесу формування соціальної відповідальності фахівців на основі емпіричного аналізу проблеми.

Спробуємо розкрити зміст поняття "ускладнення". За тлумаченням Ожегова це перешкода. Означений термін використовується при розкритті змісту поняття "труднощі".

Електронні словники дали наступне пояснення: по-перше, це дія за значенням ускладнити і стан за значенням ускладнитися; по друге, це непередбачені, неочікувані негативні наслідки якогось процесу, дії. Аналіз педагогічної літератури довів, що поряд з наведеними термінами використовується поняття "педагогічна помилка", яке в науковій літературі трактується як суб'єктивно та об'єктивно обумовлене розходження між парадигмами освітнього процесу і педагогічною діяльністю педагога в цьому процесі.

Таким чином, щоби процес формування соціально відповідальних управлінців у вищих економічних навчальних закладах був ефективним, нам необхідно виявити перешкоди на цьому шляху, з'ясувати його непередбачені негативні наслідки тощо. Тому нами було проведено вибіркове опитування педагогів вищих навчальних закладів Криворіжжя. Їм було запропонована наступна анкета:

"Шановні викладачі!

З метою вдосконалення навчально-виховного процесу нашого закладу просимо відповісти на питання (якщо запропоновані варіанти відповіді вас не влаштовують, запропонуйте свої):

1. Яку роль Ви відводите проблемам соціальної відповідальності в курсах, які Ви викладаєте?

- Намагаюся спрямувати на формування соціальної відповідальності кожне із занять.
- Включаю означені проблеми, якщо дозволяє тематика.
- Включаю означені проблеми, якщо вимагає програма.
- Не вважаю, що проблеми соціальної відповідальності є такими, що потребують уваги при вивченні курсів, що викладаю.

2. Які риси соціальної відповідальності Ви вважаєте такими, що визначають гармонійність поведінки та соціального статусу студентства:

- професійно спрямована мотивація;
- розвиненість пізнавально-професійних інтересів;
- поєднання допитливості з критичністю мислення;
- здатність до подолання перешкод, бар'єрів у навчанні;
- усвідомлення студентами значущості навчання у підготовці до професійної діяльності;
- навчальна дисциплінованість;
- комунікативно-навчальна грамотність;
- регулювання власного навчального стану, взаємодія з довколишніми;
- активність у навчальній діяльності;
- самостійність виконання діяльності;
- здатність до самоменеджменту в навчальній діяльності.

3. Які прояви поведінки студентів заважають Вам будувати конструктивні, відповідальні відносини з ними?

- неповне усвідомлення студентами учбових обов'язків;
- необов'язковість виконання завдання студентами;
- відсутність сенсу гарно вчитися;
- стан здоров'я;
- недостатня вимогливість до себе особисто;
- невпевненість у собі;
- не вміння ставити цілі та досягати їх;
- власна байдужість до успіхів;
- втома від занять;
- не вміння працювати самостійно;
- не вміння самостійно долати труднощі;
- не вміння працювати з великою кількістю літератури;
- загальна неорганізованість.

4. Що заважає Вам формувати соціально відповідальні відносини зі студентами?

- Відсутність педагогічної освіти у викладачів економічних дисциплін.
- Незначна кількість годин на розгляд питань соціальної відповідальності бізнесу за програмою.
- Відсутність методичних рекомендацій щодо викладання питань соціальної відповідальності.
- Відсутність інформації з підприємств про роботу з означеного напрямку.
- Відсутність курсів підвищення кваліфікації викладачів на базі нашого ВНЗ.

5. Які тенденції сучасного життя заважають формуванню соціальної відповідальності у студентів

- труднощі з працевлаштуванням випускників;
- корупція;

- відсутність соціального заказу на відповідальних працівників;
- соціально-економічна ситуація в країні.

6. Просимо надати інформацію про себе:

Ваша освіта:

- Економічна
- Технічна
- Педагогічна

Науковий ступінь:

Звання ...

Стать ...

Стаж викладання ...

Аналіз анкет виявив, що серед тенденцій викладачі обрали наступні:

- соціально-економічна ситуація в країні (37,3% виборів);
- труднощі з працевлаштуванням випускників (28,4%);
- відсутність соціального замовлення на відповідальних працівників (18,2%);
- корупція (15,3%).

Менше одного відсотка виборів мали такі тенденції:

- відсутність соціальної відповідальності на всіх рівнях управління в країні та політична нестабільність у країні;

· відсутність серед вищих керівників країни національно-патріотично налаштованих людей, авторитетних, як усередині так і в міжнародних стосунках та з сильною, твердою волею і спрямованістю в досягненні цілей.

На питання "Які прояви поведінки студентів заважають вам будувати конструктивні, відповідальні відносини з ними?" ми отримали наступні результати:

- невміння працювати самостійно (16%);
- загальна неорганізованість (13,5%);
- неповне усвідомлення студентами учбових обов'язків (13,1%);
- необов'язковість виконання завдання студентами (11,2%);
- відсутність сенсу добре вчитися (9,5%);
- недостатня вимогливість до себе особисто (7,9%);
- невміння працювати з великою кількістю літератури (6,4%);
- власна байдужість до успіхів (6,2%);
- невміння самостійно долати труднощі (6%);
- невміння ставити цілі та досягати їх (5,8%).

В той же час поодинокі відповіді показують так: недостатня шкільна підготовка, байдужість до всього, низький рівень шкільної підготовки та велика кількість студентів у групі, що не дозволяє приділити час кожному.

Ми вважаємо, що гармонійність поведінки та соціального статусу студентства визначають певні риси соціальної відповідальності майбутніх фахівців з економіки, тому запропонували викладачам питання: "Які риси соціальної відповідальності Ви вважаєте такими, що визначають гармонійність поведінки та соціального статусу студентства?". 16,3% опитаних у відповідях віддали усвідомленню студентами значущості навчання у підготовці до професійної діяльності, 11,7% - поєднанню допитливості з критичністю мислення, 11,3% - професійно спрямованій мотивації, 9,2% - навчальній дисциплінованості, 9% - здатності до самоменеджменту в навчальній діяльності, 8,3% - розвиненості пізнавально-професійних інтересів, 8,2% - активності в навчальній діяльності, 7,4% - здатності до подолання перешкод, бар'єрів у навчанні. Комунікативно-навчальна грамотність отримала 7,3% відповідей, а 7% - самостійність виконання діяльності. Позицію регулювання власного навчального стану та взаємодію з довколишніми обрали ще менша кількість педагогів. Відчуття більшої відповідальності за долю суспільства порівняно з іншими, – що не мають вищої освіти майже залишилась поза увагою викладачів.

Як свідчить аналіз наукової літератури, результати спостереження, анкетування тощо, результативність процесу формування соціальної відповідальності майбутніх фахівців з економіки залежить від того, яку роль відводять викладачі означеним питанням у курсах, що викладають. Результати відповідей викладачів на це питання розподілилися наступним чином:

- включають означені проблеми, якщо дозволяє тематика (45%);
- намагаються спрямувати на формування соціальної відповідальності кожне із занять (32,5%);
- включають означені проблеми, якщо вимагає програма (16,3%).

Менше 10% опитаних викладачів, а саме 6,2% не вважають, що проблеми соціальної відповідальності є такими, що потребують уваги при вивченні курсів, які ними викладаються.

Ми намагалися з'ясувати що заважає педагогам формувати соціально відповідальні відносини зі студентами. Серед обраних відповідей – наступні:

- відсутність методичних рекомендацій щодо викладання питань соціальної відповідальності (26%);
- відсутність інформації з підприємств про роботу з означеного напрямку (24,3%);
- незначна кількість годин на розгляд питань соціальної відповідальності бізнесу за програмою (23,2%);
- відсутність курсів підвищення кваліфікації викладачів на базі нашого ВНЗ (12,4%).

Відповідь "Нічого не заважає" обрали 6,2% викладачів.

Цікавим є той факт, що відсутність соціально відповідальних відносин у суспільстві, відсутність соціальних програм та соціальна нерівність студентів та викладачів мають поодинокі відповіді.

Висновки. Таким чином, якісний аналіз отриманих даних дає можливість відокремити ускладнення процесу формування соціальної відповідальності фахівців. З'ясування типових ускладнень, бар'єрів що відчужують та з якими стикаються викладачі вищої економічної школи з формування соціальної відповідальності студентів дозволяє удосконалити навчально-виховний процес у виші та підвищити якість фахової підготовки економістів. Подальшу свою роботу ми бачимо в систематизації отриманих даних та порівнянні її з іншими регіонами країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вієвська М.Г. Генезис дослідження соціальної відповідальності особистості /М.Г. Вієвська// Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми// Зб. наук. пр. – Випуск 21 / [редкол.: І.А. Зязюн голова та ін.]. – Київ; Вінниця: ТОВ "Планер", 2009 – С. 25 – 29.
2. Вієвська М.Г. Соціальна відповідальність як педагогічна категорія / М.Г. Вієвська // Вища освіта України – Додаток 4, том П(14) – 2009р. – Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2009. – С. 374-380.
3. Вієвська М.Г. Стратегія формування соціальної відповідальності як складової професійної компетентності майбутніх менеджерів з економіки /М.Г. Вієвська // Вісник Черкаського університету. Серія: педагогічні науки. – Вип. №147. – Черкаси, 2009. – С.85 – 89.
4. Вієвська М.Г. Формування соціальної відповідальності як типової якості особистості менеджера/М.Г. Вієвська// Вища освіта України– №3 (додаток 1) – 2009р. – Тематичний випуск "Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології". – К.: Гнозис, 2009. – С. 142-145.
5. Вієвська М.Г. Соціальна відповідальність в системі ціннісних орієнтирів сучасних менеджерів / М.Г. Вієвська // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи: мат-ли V міжнар. науково-практичної конф. – Хмельницький, 2009. – С. 248 – 252.

Подано до редакції 09.06.10

РЕЗЮМЕ

У статті виявлені типові ускладнення у формуванні соціальної відповідальності майбутніх фахівців.

Ключові слова: формування соціальної відповідальності, підготовка менеджерів.

М.Г. Виевская

ВОПРОС ОБ УСЛОЖНЕНИИ ПРОЦЕССА ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СПЕЦИАЛИСТОВ
РЕЗЮМЕ

В статье выявлены типичные затруднения преподавателей высших экономических учебных заведений в формировании социальной ответственности будущих специалистов.

Ключевые слова: формирование социальной ответственности, подготовка менеджеров.

M.G. Viyevska

**INVESTIGATING DIFFICULTIES IN THE PROCESS OF FORMING SPECIALISTS' SOCIAL RESPONSIBILITY
SUMMARY**

The article reveals some typical difficulties in forming future specialists' social responsibility.

Keywords: forming social responsibility, training managers.
